

หลักธรรมว่าด้วยการครองตนในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับสังคมปัจจุบัน

กฤติยา ถ้ำทอง

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์หลักธรรมว่าด้วยการครองตนในพระพุทธศาสนาเถรวาท และอธิบายบทบาทของหลักธรรมดังกล่าวในฐานะกรอบจริยธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยใช้ข้อมูลจากพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คัมภีร์อรรถกถา และตำราทางพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนาและการสังเคราะห์เชิงแนวคิด

ผลการศึกษาพบว่า หลักธรรมว่าด้วยการครองตนในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีโครงสร้างที่เป็นระบบและเชื่อมโยงกันเป็นลำดับ ได้แก่ ศีล 5 ซึ่งทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมขั้นพื้นฐาน อริยมรรคซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาตนอย่างต่อเนื่อง สปัจริยธรรมซึ่งเสริมสร้างคุณภาพและวุฒิภาวะของบุคคล และอธิปไตยธรรมซึ่งคำนึงความมั่นคงและความสามัคคีของสังคม หลักธรรมเหล่านี้สามารถประยุกต์ใช้ได้หลายระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน ไปจนถึงระดับสังคมโดยรวม

องค์ความรู้ใหม่จากบทความนี้ คือ การสังเคราะห์แนวคิด “การครองตน” ให้เป็นโมเดลเชิงจริยธรรมที่มองการครองตนในฐานะกลไกภายในของการสร้างสังคมอย่างยั่งยืน โดยเน้นการพัฒนามนุษย์จากภายในเป็นฐานของความสงบ มั่นคง และยั่งยืนของสังคมร่วมสมัย

คำสำคัญ: การครองตน; พระพุทธศาสนาเถรวาท; พุทธจริยศาสตร์; สังคมอย่างยั่งยืน; การพัฒนาคุณธรรม

Buddhist Principles of Self-Conduct in Theravāda Buddhism and Contemporary Society

Krittiya tumtong

Abstract

This academic article aims to examine, analyze, and synthesize the Buddhist principles concerning self-conduct (self-discipline) in Theravāda Buddhism and to explain their role as an ethical framework applicable to contemporary society. The study employs documentary research based on the Pāli Canon (Mahachulalongkornrajavidyalaya University edition), relevant commentaries, and authoritative texts in Theravāda Buddhist studies. Data were analyzed using descriptive analysis and conceptual synthesis.

The findings reveal that the principles of self-conduct in Theravāda Buddhism constitute a systematic and interrelated structure. The Five Precepts function as the foundation for regulating basic behavior; the Noble Eightfold Path represents a continuous process of self-development; the Seven Qualities of a Good Person (Sappurisa-dhamma) enhance moral maturity and personal quality; and the Conditions of Non-decline (Aparihāniya-dhamma) sustain social stability and harmony. These principles can be practically applied at multiple levels, including the individual, family, community, and society as a whole.

The new knowledge contribution of this article lies in the synthesis of the concept of self-conduct into an ethical model that conceptualizes self-conduct as an internal mechanism for sustainable social development. This model emphasizes inner human development as the foundation for social peace, stability, and sustainability in contemporary society.

Keywords: Self-Conduct; Theravāda Buddhism; Buddhist Ethics; Sustainable Society; Moral Development

บทนำ

สังคมไทยในปัจจุบันกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อพฤติกรรม ค่านิยม และวิถีชีวิตของประชาชนในทุกกระดับ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนำมาซึ่งปัญหาทางสังคมหลายประการ เช่น ความขัดแย้งในสังคม การขาดความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ปัญหาความรุนแรง และการเสื่อมถอยทางคุณธรรม อันสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการเสริมสร้างการครองตน ในฐานะกลไกสำคัญในการกำกับพฤติกรรมของบุคคลให้สอดคล้องกับคุณค่าทางสังคมและจริยธรรม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564) งานวิจัยและบทความทางวิชาการในประเทศไทยจำนวนมากชี้ให้เห็นว่า ปัญหาทางสังคมส่วนหนึ่งมีรากฐานมาจากการขาดหลักในการควบคุมตนเอง การขาดสติ และการดำเนินชีวิตที่ไม่สมดุล นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคมเสนอว่า การครองตนตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องศีล สติ และปัญญา เป็นฐานสำคัญของการพัฒนามนุษย์และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ (พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559)

การศึกษาทางวิชาการด้านพุทธจริยศาสตร์ในบริบทสังคมไทยยังสะท้อนว่า หลักธรรมว่าด้วยการครองตนมิได้จำกัดอยู่เพียงการประพฤตินับบุคคล หากแต่มีความเชื่อมโยงกับการพัฒนาสังคมโดยรวม การมีวินัยในตนเอง ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมในระยะยาว (สมภาร พรหมทา, 2561) งานวิจัยดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การครองตนเป็นรากฐานของการสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพและสังคมที่มีความสมดุล นอกจากนี้ งานวิจัยในวารสารไทยด้านการศึกษาและสังคมศาสตร์ยังพบว่า การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการครองตน สามารถช่วยเสริมสร้างทักษะชีวิต ลดพฤติกรรมเสี่ยง และส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคม โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนและประชาชนทั่วไป (สุเชาว์ พลอยชุม, 2564) ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนายังคงมีความร่วมสมัยและสามารถตอบสนองต่อปัญหาสังคมไทยในยุคปัจจุบันได้อย่างเป็นรูปธรรม เมื่อพิจารณาร่วมกับกรอบแนวคิดทางวิชาการจากต่างประเทศที่ให้ความสำคัญกับการกำกับตนเองและจริยธรรมในสังคมสมัยใหม่ จะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องการครองตนมีลักษณะสอดคล้องกับการพัฒนามนุษย์อย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม บริบทของสังคมไทยมีลักษณะเฉพาะที่เอื้อต่อการใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นฐานในการอธิบายและพัฒนาการครองตนได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชน

จากประเด็นความสำคัญของการครองตนในสังคมปัจจุบันดังที่ได้กล่าวมาแล้ว การแสวงหากรอบจริยธรรมที่สามารถกำกับพฤติกรรมของบุคคลจากภายในจึงเป็นประเด็นสำคัญทางวิชาการ โดยเฉพาะกรอบจริยธรรมที่สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของสังคมไทย นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาในประเทศไทยเสนอว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีลักษณะเด่นในฐานะกรอบจริยธรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจและการกำกับตนเอง มากกว่าการควบคุมจากกฎเกณฑ์ภายนอก พระไพศาล วิสาโล (2560) อธิบายว่า จริยธรรมแบบพุทธมิได้เริ่มต้นจากการบังคับให้ประพฤติกฎต้อง หากแต่เริ่มจากการทำให้บุคคลเกิดความรู้เท่าทันตนเอง มีสติ และตระหนักถึงผลของการกระทำต่อผู้อื่นและสังคม หลักธรรมดังกล่าวช่วยให้การครองตนเป็นไปอย่างมีความหมายและเชื่อมโยงกับความรับผิดชอบต่อส่วนรวม อันเป็นรากฐานสำคัญของการ

อยู่ร่วมกันในสังคมร่วมสมัย ในทำนองเดียวกัน งานวิชาการด้านพุทธจริยศาสตร์ของวิทย์ วิศทเวทย์ (2558) ชี้ให้เห็นว่า หลักธรรมเถรวาท เช่น ศีล วินัย และการสำรวมตน มิได้เป็นเพียงข้อปฏิบัติทางศาสนา หากแต่เป็นระบบจริยธรรมที่ช่วยสร้างวินัยภายใน และส่งเสริมการตัดสินใจเชิงคุณธรรมในชีวิตประจำวัน กรอบจริยธรรมดังกล่าวจึงมีบทบาทสำคัญต่อการครองตนของบุคคลในสังคมที่เผชิญกับความซับซ้อนและแรงกดดันจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว งานศึกษาด้านสังคมและพระพุทธศาสนาในประเทศไทยยังเสนอว่า หลักธรรมเถรวาทสามารถทำหน้าที่เป็นกรอบจริยธรรมสาธารณะ (public ethics) ที่เชื่อมโยงมิติส่วนบุคคลเข้ากับมิติทางสังคม โดยมองว่าการพัฒนาสังคมต้องเริ่มจากการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์เป็นสำคัญ (พระพรหมบัณฑิต, 2562) แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การครองตนมิใช่เรื่องส่วนบุคคลเพียงลำพัง แต่เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงและความสงบสุขของสังคมโดยรวม

เมื่อพิจารณาในเชิงเปรียบเทียบกับแนวคิดจริยธรรมร่วมสมัยในระดับสากล นักวิชาการด้านพุทธจริยศาสตร์ตะวันตกเสนอว่า จริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีจุดเด่นที่การเน้นความรับผิดชอบเชิงจิตสำนึกและการฝึกตนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งแตกต่างจากจริยธรรมเชิงกฎหมายที่เน้นการบังคับใช้จากภายนอก (Harvey, 2013) ความสอดคล้องดังกล่าวช่วยยืนยันว่าหลักธรรมเถรวาทสามารถทำหน้าที่เป็นกรอบจริยธรรมที่มีความร่วมสมัยและตอบสนองต่อปัญหาสังคมปัจจุบันได้อย่างมีเหตุผล ดังนั้น การศึกษา “หลักธรรมว่าด้วยการครองตนในพระพุทธศาสนาเถรวาท” จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทสังคมไทยปัจจุบัน ทั้งในฐานะกรอบจริยธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตส่วนบุคคล และในฐานะเครื่องมือเชิงวิชาการที่ช่วยอธิบายและเสนอแนวทางการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

จากการพิจารณาความสำคัญของการครองตนในสังคมปัจจุบันและบทบาทของหลักธรรมเถรวาท ในฐานะกรอบจริยธรรม บทความวิชาการเรื่องนี้มุ่งนำเสนอการทำความเข้าใจการครองตนตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทในเชิงวิชาการ โดยเน้นการอธิบายหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการกำกับตนเอง การพัฒนาจิตใจ และการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม อันเป็นรากฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ บทความนี้มุ่งวิเคราะห์หลักธรรมว่าด้วยการครองตนจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา เพื่อแสดงให้เห็นว่าการครองตนมิใช่เพียงแนวปฏิบัติส่วนบุคคล หากแต่เป็นกรอบแนวคิดเชิงจริยธรรมที่เชื่อมโยงมิติส่วนบุคคลเข้ากับมิติทางสังคมอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ ยังมุ่งสังเคราะห์คุณค่าและศักยภาพของหลักธรรมเถรวาทในการตอบสนองต่อปัญหาและความท้าทายของสังคมร่วมสมัย โดยไม่ลดทอนแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา

ความหมายและกรอบแนวคิดเรื่อง “การครองตน” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

แนวคิดเรื่อง “การครองตน” ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมิได้ปรากฏในรูปคำศัพท์เฉพาะเพียงคำเดียว หากแต่กระจายอยู่ในหลักธรรมและแนวปฏิบัติต่าง ๆ ที่มุ่งกำกับพฤติกรรมและพัฒนาคุณภาพภายในของมนุษย์อย่างเป็นระบบ การครองตนในบริบทพุทธศาสนาจึงหมายถึงการดำเนินชีวิตที่อยู่ภายใต้การควบคุมตนเองด้วยสติ ปัญญา และคุณธรรม โดยมีเป้าหมายเพื่อความเกื้อกูลต่อตนเองและผู้อื่น (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป.อ. ปยุตฺโต], 2554) ในพระไตรปิฎก แนวคิดเรื่องการครองตนสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับหลักศีล (sīla) และการ

สำรวมอินทรีย์ (indriya-samvara) ซึ่งทำหน้าที่เป็นฐานของการควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจา หลักศีล มิได้เป็นเพียงข้อห้ามเชิงศีลธรรม หากแต่เป็นกระบวนการฝึกตนให้เกิดความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม อันเป็นจุดเริ่มต้นของการครองตนอย่างมีวินัยและความมั่นคง (พระมหาวิเชียร วชิรปัญญา, 2562) นอกจากนี้ การครองตนในพระพุทธศาสนาเถรวาทยังมีรากฐานอยู่บนการพัฒนาจิตใจผ่านหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิดเชิงองค์รวมในการดำเนินชีวิต นักวิชาการด้านพุทธจริยศาสตร์ชี้ว่า การครองตนตามไตรสิกขาเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงการควบคุมพฤติกรรมภายนอกเข้ากับการพัฒนาคุณภาพภายในของจิตใจ ทำให้การครองตนมิใช่การฝืนใจหรือบังคับตนเอง แต่เป็นการฝึกตนอย่างมีเป้าหมาย และความเข้าใจ (วิทย์ วิศทเวทย์, 2558)

ในเชิงกรอบแนวคิด การครองตนตามพระพุทธศาสนาเถรวาทสามารถอธิบายได้ว่าเป็น “จริยธรรมเชิงกระบวนการ” กล่าวคือ มิได้มุ่งเน้นผลลัพธ์ของพฤติกรรมเพียงอย่างเดียว แต่ให้ความสำคัญกับกระบวนการตัดสินใจ เจตนา และการรู้เท่าทันตนเอง หลักธรรมสำคัญ เช่น สติสัมปชัญญะ และโยนิโสมนสิการ จึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการกำกับการครองตนในชีวิตประจำวัน (พระพรหมบัณฑิต, 2562) เมื่อพิจารณาในเชิงอรรถถา นักวิชาการด้านบาลีศึกษาเสนอว่า อรรถถาได้ขยายความแนวคิดเรื่องการครองตนให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น โดยอธิบายความหมายของการสำรวม การไม่ประมาท และการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของสมัยพุทธกาล การอธิบายดังกล่าวช่วยให้แนวคิดเรื่องการครองตนมิได้จำกัดอยู่เพียงหลักธรรมเชิงนามธรรม หากแต่เชื่อมโยงกับการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน (พระมหานพดล ปิยธมโม, 2563)

ในภาพรวม การครองตนในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงเป็นกรอบแนวคิดที่ครอบคลุมทั้งมิติด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา โดยมีลักษณะเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างต่อเนื่อง การทำความเข้าใจ ความหมายและกรอบแนวคิดดังกล่าวจึงเป็นฐานสำคัญสำหรับการวิเคราะห์หลักธรรมว่าด้วยการครองตนในรายละเอียดต่อไป และช่วยให้การนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในบริบทสังคมปัจจุบันเป็นไปอย่างมีเหตุผลและสอดคล้องกับแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักธรรมว่าด้วยการครองตนในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การครองตนในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีรากฐานอยู่บนหลักธรรมที่มุ่งพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาอย่างเป็นองค์รวม โดยมีเป้าหมายเพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง เหมาะสม และเกื้อกูลต่อสังคม หลักธรรมสำคัญที่สะท้อนแนวคิดเรื่องการครองตนอย่างชัดเจน ได้แก่ ศีล 5 อริยมรรค สัมปยุตธรรม และอภิธานิยธรรม ซึ่งล้วนทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิดเชิงจริยธรรมในระดับบุคคลและสังคม

1. ศีล 5 กับการครองตนในระดับพื้นฐาน

ศีล 5 (pañca-sīla) เป็นหลักธรรมพื้นฐานสำหรับคฤหัสถ์ที่ปรากฏชัดในพระไตรปิฎก ทำหน้าที่เป็นกรอบในการครองตนขั้นต้น โดยมุ่งควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจา เพื่อป้องกันการกระทำที่ก่อให้เกิด

โทษต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม คือ 5 เป็นข้อห้ามเชิงศาสนาและเป็นหลักประกันทางจริยธรรมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข (พระไตรปิฎก มจร. เล่มที่ 11 ข้อ 209)

1) ปาณาติปาตา เวรมณี (การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์) หมายถึง การทำลายชีวิตสัตว์ที่มีลมหายใจ การงดเว้นจากปาณาติปาตาจึงหมายถึงการไม่ฆ่า ไม่ทำร้าย และไม่เบียดเบียนชีวิตของผู้อื่นโดยเจตนา ในเชิงพฤติกรรม คือข้อนี้ครอบคลุมการไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ยุ่งให้ผู้อื่นฆ่า และไม่ยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นถูกฆ่า ข้อนี้เป็นฐานของความเมตตาและกรุณา ทำให้ผู้ประพฤติศีลตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต ส่งเสริมการครองตนด้วยความไม่เบียดเบียน ซึ่งเป็นรากฐานของความสงบในสังคม (พระไตรปิฎก มจร. เล่มที่ 11 ข้อ 209)

2) อทินนาทานา เวรมณี (การงดเว้นจากการลักทรัพย์) หมายถึง การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ การงดเว้นจากอทินนาทานจึงหมายถึงการไม่ลักขโมย ไม่ฉ้อโกง และไม่เอาเปรียบทรัพย์สินของผู้อื่น ครอบคลุมการไม่ลักทรัพย์โดยตรง การไม่โกง การไม่คดโกงทางอ้อม และการไม่ฉวยโอกาสจากความไม่รู้ของผู้อื่น ข้อนี้ช่วยสร้างความซื่อสัตย์และความไว้วางใจในสังคม การครองตนตามข้อนี้ทำให้บุคคลดำรงชีวิตด้วยความสุจริต ซึ่งเป็นพื้นฐานของความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม (พระไตรปิฎก มจร. เล่มที่ 11 ข้อ 209)

3) กามเมสุมิฉจจาจารา เวรมณี (การงดเว้นจากการประพฤตินิโคตติในกาม) หมายถึง การประพฤตินิโคตติในกาม โดยเฉพาะการล่วงละเมิดคู่ครองของผู้อื่น หรือการกระทำที่ละเมิดศีลธรรมทางเพศ รวมถึงการไม่ล่วงละเมิดทางเพศ ไม่แสวงหาความพอใจทางกามโดยเบียดเบียนผู้อื่น และไม่ทำลายสถาบันครอบครัว ข้อนี้ช่วยควบคุมตัณหาและความใคร่ ส่งเสริมความมั่นคงของครอบครัวและสังคม การครองตนตามข้อนี้ทำให้บุคคลดำรงชีวิตด้วยความรับผิดชอบและเคารพศักดิ์ศรีของผู้อื่น (พระไตรปิฎก มจร. เล่มที่ 11 ข้อ 209)

4) มุสาวาทา เวรมณี (การงดเว้นจากการพูดเท็จ) มุสาวาท หมายถึง การกล่าวคำไม่จริง การงดเว้นจากมุสาวาทจึงหมายถึงการไม่พูดโกหก ไม่พูดหลอกลวง และไม่บิดเบือนความจริง ครอบคลุมการไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด และไม่พูดเพ้อเจ้อ ซึ่งสัมพันธ์กับหลักวาจาสุจริต ข้อนี้เป็นฐานของความจริงใจและความน่าเชื่อถือ การครองตนด้วยวาจาสุจริตช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และลดความขัดแย้งในสังคม (พระไตรปิฎก มจร. เล่มที่ 11 ข้อ 209)

5) สุราเมรยมชชพมาทัฏฐานา เวรมณี (การงดเว้นจากของมีนเมา) หมายถึง ของมีนเมาที่ทำให้ขาดสติ การงดเว้นจากสุราเมรยจึงหมายถึงการไม่เสพสิ่งที่เป็นเหตุให้เกิดความประมาท รวมถึงการไม่ดื่มสุรา ไม่เสพยาเสพติด และไม่กระทำการใดที่ทำให้สติสัมปชัญญะเสื่อมถอย ข้อนี้เป็นหลักประกันของสติและปัญญา เพราะเมื่อขาดสติแล้ว ข้ออื่นย่อมถูกละเมิดได้ง่าย การครองตนด้วยความไม่ประมาทจึงเป็นรากฐานของการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ (พระไตรปิฎก มจร. เล่มที่ 11 ข้อ 209)

สรุปได้ว่า ศีล 5 เป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำหน้าที่กำกับพฤติกรรมทางกายและวาจาของคฤหัสถ์ โดยมุ่งให้บุคคลสำรวมตนจากการกระทำที่ก่อให้เกิดโทษต่อตนเองและผู้อื่น นักวิชาการด้านพุทธจริยศาสตร์อธิบายว่า ศีล 5 มิได้เป็นเพียงข้อห้ามทางศีลธรรม หากแต่เป็นกรอบการครองตนที่ช่วยสร้างความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม พร้อมทั้งเป็นฐานของความสงบเรียบร้อยในสังคม ในเชิงวิชาการ ศีล 5 ยังถูกมองว่าเป็น

จริยธรรมขั้นต่ำที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความไว้วางใจระหว่างบุคคล (Keown, 2005) การครองตนตามศีล 5 จึงเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาจริยธรรมในระดับที่สูงขึ้น

2. อริยมรรคกับการครองตนเชิงกระบวนการ

อริยมรรคมีองค์ 8 (ariyo atthaṅgiko maggo) เป็นหลักธรรมสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎกในฐานะหนทางแห่งการดับทุกข์ และเป็นกรอบการพัฒนาชีวิตอย่างเป็นระบบ อริยมรรคมีได้มุ่งเพียงผลลัพธ์ของการปฏิบัติ หากแต่เน้นกระบวนการฝึกตนอย่างต่อเนื่องทั้งทางกาย วาจา ใจ และปัญญา จึงสามารถอธิบายได้ว่าเป็นแนวคิดเรื่องการครองตนเชิงกระบวนการในพระพุทธศาสนาเถรวาท (พระไตรปิฎก มจร. เล่มที่ 17 ข้อ 237)

คำว่า “อริยมรรค” หมายถึง ทางดำเนินอันประเสริฐ ซึ่งเป็นแนวทางการฝึกตนให้พ้นจากทุกข์ โดยครอบคลุมการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต ความคิด และการกระทำอย่างเป็นองค์รวม อริยมรรคจึงมิใช่เพียงหลักคำสอนเชิงนามธรรม หากแต่เป็นกรอบการดำเนินชีวิตที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน

อริยมรรคประกอบด้วยองค์ธรรม 8 ประการ ซึ่งสามารถจัดเป็น 3 หมวดใหญ่ ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ดังนี้

1) สัมมาทิฏฐิ (ความเห็นชอบ) หมายถึง ความเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับชีวิตและโลกตามหลักอริยสัจ เป็นฐานของการครองตนด้วยปัญญา เพราะทำให้บุคคลมองเห็นเหตุและผลของการกระทำอย่างชัดเจน

2) สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) หมายถึง ความคิดที่ปราศจากพยาบาท เบียดเบียน และความโลภ เป็นการกำกับทิศทางการคิดให้สอดคล้องกับคุณธรรม

3) สัมมาวาจา (วาจาชอบ) หมายถึง การงดเว้นจากการพูดเท็จ ส่อเสียด หยาดคาย และเพ้อเจ้อ สะท้อนการครองตนผ่านการใช้วาจาอย่างรับผิดชอบ

4) สัมมากัมมันตะ (การงานชอบ) หมายถึง การกระทำทางกายที่สุจริต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นการนำหลักศีลมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

5) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) หมายถึง การประกอบอาชีพที่ไม่ก่อให้เกิดโทษต่อตนเองและสังคม สะท้อนการครองตนในมิติทางเศรษฐกิจและสังคม

6) สัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ) หมายถึง ความพยายามละอกุศลและส่งเสริมกุศล เป็นพลังขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาดังต่อไปนี้

7) สัมมาสติ (สติชอบ) หมายถึง ความระลึกรู้เท่าทันกาย เวทนา จิต และธรรม เป็นหัวใจของการครองตนอย่างมีสติและไม่ประมาท

8) สัมมาสมาธิ (สมาธิชอบ) หมายถึง การตั้งมั่นของจิตใจ ซึ่งช่วยให้การครองตนมีความมั่นคงไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์และสิ่งเร้า (พระไตรปิฎก มจร. เล่มที่ 17 ข้อ 237)

อริยมรรคมีความสำคัญต่อการครองตนในฐานะ “กระบวนการพัฒนาชีวิต” เพราะแสดงให้เห็นว่าการครองตนมิใช่การประพฤติดีเป็นครั้งคราว แต่เป็นการฝึกตนอย่างเป็นลำดับ เริ่มจากการปรับความคิด การ

ควบคุมพฤติกรรม และการพัฒนาจิตใจอย่างต่อเนื่อง ในเชิงการครองตน อริยมรรคช่วยให้บุคคลสามารถกำกับตนเองได้ทั้งในระดับความคิด คำพูด การกระทำ และการดำเนินชีวิตโดยรวม ทำให้การครองตนมีความสมดุล และยั่งยืน นอกจากนี้ การจัดองค์ธรรมเป็นหมวดศีล สมาธิ และปัญญา ยังสะท้อนให้เห็นว่าการครองตนตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงมิติภายในและภายนอกเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ จึงเป็นกรอบแนวคิดสำคัญของการครองตนเชิงกระบวนการ ที่มุ่งพัฒนามนุษย์อย่างครบถ้วน ตั้งแต่ความเข้าใจชีวิต การคิด การพูด การกระทำ ไปจนถึงการพัฒนาจิตใจและปัญญา การครองตนตามอริยมรรคจึงไม่เพียงนำไปสู่ความพ้นทุกข์ในเชิงจิตวิญญาณ หากแต่ยังเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพและรับผิดชอบต่อสังคม

3. สัปปุริสธรรมกับการครองตนในฐานะบุคคลคุณภาพ

สัปปุริสธรรม (sappurisa-dhamma) เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎก เพื่ออธิบายคุณลักษณะของ “สัปปุริส” หรือ “คนดี คนมีคุณภาพ” ในสังคม หลักธรรมหมวดนี้มีได้มุ่งเพียงการควบคุมพฤติกรรมภายนอก หากแต่เน้นการพัฒนาปัญญาและวุฒิภาวะภายในของบุคคล ทำให้สัปปุริสธรรมสามารถอธิบายได้ว่าเป็นกรอบแนวคิดของการครองตนในฐานะบุคคลคุณภาพในพระพุทธศาสนาเถรวาท (พระไตรปิฎก มจร. เล่มที่ 21 ข้อ 55)

คำว่า “สัปปุริสธรรม” หมายถึง ธรรมของคนดี หรือคุณธรรมที่ทำให้บุคคลเป็นผู้สมบูรณ์ทั้งทางความคิด การตัดสินใจ และการดำเนินชีวิต นักปราชญ์พุทธศาสนาเถรวาทอธิบายว่า สัปปุริสธรรมเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้บุคคลรู้จักใช้ปัญญาในการประเมินตนเอง สถานการณ์ และผู้อื่นอย่างเหมาะสม ซึ่งเป็นหัวใจของการครองตนอย่างมีคุณภาพ (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป.อ. ปยุตโต], 2554)

สัปปุริสธรรมประกอบด้วยธรรม 7 ประการ ได้แก่

- 1) ธัมมัญญูตา (รู้จักเหตุ) หมายถึง ความรู้จักเหตุแห่งการกระทำ รู้ว่าการกระทำใดเป็นกุศลหรืออกุศล เป็นพื้นฐานของการครองตนด้วยเหตุผล
- 2) อตถัญญูตา (รู้จักผล) หมายถึง ความเข้าใจผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ ช่วยให้คุณครองตนอย่างรอบคอบ ไม่ประมาท
- 3) อตตัญญูตา (รู้จักตน) หมายถึง การรู้จักฐานะ ความสามารถ และข้อจำกัดของตนเอง เป็นคุณธรรมที่ช่วยให้การครองตนมีความพอดี
- 4) มัตตัญญูตา (รู้จักประมาณ) หมายถึง การรู้จักความพอดีในการบริโภค การใช้ชีวิต และการแสวงหาความสุข เป็นหลักป้องกันความฟุ้งเฟ้อและความสุดโต่ง
- 5) กาลัญญูตา (รู้จักกาล) หมายถึง การรู้จักเวลาและจังหวะที่เหมาะสมในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ช่วยให้การครองตนสอดคล้องกับบริบท
- 6) ปริสัจญูตา (รู้จักชุมชนหรือสังคม) หมายถึง การรู้จักสภาพแวดล้อมและกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง ช่วยให้ได้ปรับตัวและดำรงตนในสังคมได้อย่างเหมาะสม

7) บุคคลสัญญาตา (รู้จักบุคคล) หมายถึง การรู้จักนิสัยและอุปนิสัยของผู้อื่น เป็นฐานของการครองตนอย่างมีเมตตาและปัญญา (พระไตรปิฎก มจร. เล่มที่ 21 ข้อ 55)

สัปปุริสธรรมมีความสำคัญต่อการครองตนในฐานะบุคคลคุณภาพ เพราะเป็นหลักธรรมที่มุ่งพัฒนาปัญญาและวุฒิภาวะทางจริยธรรม ทำให้บุคคลสามารถตัดสินใจและดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมในสถานการณ์ที่ซับซ้อน นักวิชาการด้านพุทธจริยศาสตร์ชี้ว่า สัปปุริสธรรมช่วยยกระดับการครองตนจากการประพตติขั้นพื้นฐาน ไปสู่การเป็นผู้มีวิจาร์ณญาณและความรับผิดชอบต่อสังคม (วิทย์ วิศทเวทย์, 2558) ในเชิงพระพุทธศาสนาเถรวาท สัปปุริสธรรมยังทำหน้าที่เชื่อมโยงการครองตนในระดับบุคคลเข้ากับคุณภาพของสังคมโดยรวม เพราะเมื่อบุคคลรู้จักเหตุ ผล ตน กาล และบุคคลแล้ว ย่อมสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเกื้อกูลและลดความขัดแย้งได้ ฉะนั้นสัปปุริสธรรมจึงเป็นกรอบแนวคิดสำคัญของการครองตนในฐานะบุคคลคุณภาพที่เน้นการพัฒนาปัญญา วุฒิภาวะ และการรู้จักตนเองอย่างลึกซึ้ง หลักธรรมหมวดนี้ช่วยให้การครองตนมิได้หยุดอยู่เพียงความดีเชิงพฤติกรรม หากแต่ยกระดับไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และมีคุณค่าในสังคม

4. อปริหานิยธรรมกับการครองตนเพื่อความมั่นคงของสังคม

อปริหานิยธรรม (aparihāniya-dhamma) เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อเป็นแนวทางป้องกันความเสื่อมและส่งเสริมความเจริญมั่นคงของหมู่คณะ ชุมชน และสังคม หลักธรรมหมวดนี้ปรากฏชัดในพระไตรปิฎกในบริบทของการปกครองและการอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบวินัย อปริหานิยธรรมจึงสามารถอธิบายได้ว่าเป็นกรอบแนวคิดของการครองตนที่เชื่อมโยงพฤติกรรมส่วนบุคคลเข้ากับความมั่นคงของสังคมโดยรวม (พระไตรปิฎก มจร. เล่มที่ 10 ข้อ 54)

คำว่า “อปริหานิยธรรม” หมายถึง ธรรมอันไม่เป็นเหตุให้เสื่อม หรือหลักธรรมที่นำไปสู่ความไม่เสื่อมของหมู่คณะ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาเถรวาทอธิบายว่า หลักธรรมหมวดนี้เน้นการสร้างวินัยร่วม ความสามัคคี และการเคารพกติกาส่วนรวม ซึ่งเป็นหัวใจของความมั่นคงทางสังคม (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป.อ. ปยุตโต], 2554)

อปริหานิยธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมีหลายชุด โดยชุดที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายคือ อปริหานิยธรรม 7 ประการ ได้แก่

- 1) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ หมายถึง การร่วมกันปรึกษาหารืออย่างสม่ำเสมอ เป็นการเปิดพื้นที่ให้สมาชิกมีส่วนร่วมและลดความแตกแยก
- 2) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม หมายถึง ความสามัคคีในการทำกิจกรรมร่วมกัน สะท้อนการครองตนที่เคารพมติของส่วนรวม
- 3) ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่บัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติแล้ว หมายถึง การเคารพกฎ ระเบียบ และจารีตที่ดีงาม เป็นฐานของความมั่นคงทางสังคม
- 4) เคารพนบถถือผู้ใหญ่หรือผู้นำที่ควรเคารพ หมายถึง การให้คุณค่ากับประสบการณ์และปัญญาของผู้ใหญ่ ซึ่งช่วยค้ำจุนโครงสร้างสังคม

5) ไม่ข่มเหงหรือเบียดเบียนผู้อ่อนแอ หมายถึง การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคน เป็นรากฐานของความยุติธรรมในสังคม

6) เคารพสถานที่อันควรเคารพ หมายถึง การให้คุณค่ากับสถาบันและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หรือสำคัญของชุมชน

7) อารักขาคุ้มครองผู้ทรงศีลและผู้ประพฤตินิยาม หมายถึง การสนับสนุนผู้มีคุณธรรม เพื่อให้หลักธรรมดำรงอยู่ในสังคม (พระไตรปิฎก มจร. เล่มที่ 10 ข้อ 54)

อุปทานิยธรรมมีความสำคัญต่อการครองตนในเชิงสังคม เพราะเป็นหลักธรรมที่ทำให้บุคคลตระหนักว่าการกระทำของตนส่งผลต่อส่วนรวม การครองตนตามอุปทานิยธรรมจึงไม่ใช่เพียงการเป็น “คนดี” ในระดับปัจเจก หากแต่เป็นการเป็น “สมาชิกที่มีคุณภาพ” ของสังคม และช่วยสร้างวัฒนธรรมแห่งความรับผิดชอบร่วม ลดความขัดแย้ง และเสริมสร้างความไว้วางใจในสังคม ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของความมั่นคงและความยั่งยืน การครองตนตามหลักธรรมหมวดนี้จึงเป็นการประสานมิติศีลธรรมส่วนบุคคลเข้ากับโครงสร้างสังคมอย่างเป็นระบบ และเป็นกรอบแนวคิดสำคัญของการครองตนเพื่อความมั่นคงของสังคม โดยเน้นความสามัคคี วินัย และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม หลักธรรมหมวดนี้ช่วยให้การครองตนของบุคคลไม่หยุดอยู่เพียงมิติส่วนตัว หากแต่ขยายไปสู่การค้ำจุนสังคมให้ดำรงอยู่อย่างสงบและยั่งยืน

การประยุกต์หลักธรรมว่าด้วยการครองตนในสังคมปัจจุบัน

หลักธรรมว่าด้วยการครองตนในพระพุทธศาสนาเถรวาทมิได้จำกัดอยู่เพียงการปฏิบัติทางศาสนา หรือการฝึกตนเชิงจิตวิญญาณเท่านั้น หากแต่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมปัจจุบันได้อย่างเป็นรูปธรรม การประยุกต์หลักธรรมดังกล่าวสามารถพิจารณาได้ในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน ไปจนถึงระดับสังคมโดยรวม

1) ระดับบุคคล ในระดับบุคคล หลักธรรมว่าด้วยการครองตนทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการกำกับพฤติกรรมและพัฒนาจิตใจให้ดำรงอยู่บนพื้นฐานของสติและปัญญา ศีล 5 เป็นกรอบพื้นฐานที่ช่วยควบคุมการกระทำทางกายและวาจา ลดพฤติกรรมเสี่ยง และเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อตนเอง ขณะที่อริยมรรคทำหน้าที่เป็นกระบวนการพัฒนาตนอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านความคิด การตัดสินใจ และการดำเนินชีวิต การนำสัปปริสธรรมมาประยุกต์ใช้ในระดับบุคคลช่วยเสริมสร้างวุฒิภาวะทางจริยธรรม ทำให้บุคคลรู้จักประเมินตนเอง รู้จักเหตุและผล และปรับตัวต่อสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ส่งผลให้การครองตนมิใช่เพียงการประพฤติดีตามบรรทัดฐาน หากแต่เป็นการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและความหมาย

2) ระดับครอบครัว ในระดับครอบครัว หลักธรรมว่าด้วยการครองตนมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ที่มั่นคงและเกื้อกูลกัน ศีล 5 โดยเฉพาะการงดเว้นจากการพูดเท็จและการประพฤตินิยามช่วยส่งเสริมความซื่อสัตย์ ความไว้วางใจ และความเคารพซึ่งกันและกันในครอบครัว การประยุกต์อริยมรรคในชีวิตครอบครัว เช่น การใช้สัมมาวาจาและสัมมาภิมันตะ ช่วยลดความขัดแย้งและส่งเสริมการสื่อสารอย่าง

สร้างสรรค์ ขณะที่สัปปริสธรรมช่วยให้สมาชิกในครอบครัวรู้จักกาลเทศะ รู้จักบทบาทหน้าที่ และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างครอบครัวในสังคมปัจจุบัน

3) ระดับชุมชน ในระดับชุมชน หลักธรรมว่าด้วยการครองตนทำหน้าที่เป็นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและมีส่วนร่วม อปทานิยธรรมเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเน้นความสามัคคี การเคารพกติกาส่วนรวม และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของหมู่คณะ การครองตนของบุคคลในชุมชนตามหลักอปทานิยธรรมช่วยลดความขัดแย้ง เสริมสร้างความไว้วางใจ และทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งจากภายใน นอกจากนี้ การประยุกต์สัปปริสธรรมในระดับชุมชนยังช่วยให้ผู้นำและสมาชิกชุมชนมีวิจารณญาณในการตัดสินใจ รู้จักเหตุและผล และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

4) ระดับสังคม ในระดับสังคมโดยรวม หลักธรรมว่าด้วยการครองตนในพระพุทธศาสนาเถรวาทสามารถทำหน้าที่เป็นกรอบจริยธรรมสาธารณะที่ช่วยกำกับพฤติกรรมของบุคคลและองค์กร ศีล 5 และอริยมรรคช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งความไม่เบียดเบียน ความสุจริต และความรับผิดชอบ ขณะที่อปทานิยธรรมช่วยค้ำจุนความมั่นคงของสังคมผ่านการเคารพกฎหมาย ระเบียบ และสถาบันที่ดีงาม การประยุกต์หลักธรรมดังกล่าวในระดับสังคมจึงมิใช่การนำศาสนามาครอบงำโครงสร้างทางสังคม หากแต่เป็นการใช้หลักคุณธรรมเป็นฐานในการพัฒนามนุษย์และสังคมอย่างสมดุล ซึ่งสอดคล้องกับบริบทของสังคมร่วมสมัยที่ต้องเผชิญกับความซับซ้อนและความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

การประยุกต์หลักธรรมว่าด้วยการครองตนในสังคมปัจจุบันแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาเถรวาทยังคงมีศักยภาพในการเป็นกรอบแนวคิดเชิงจริยธรรมที่ครอบคลุมทุกระดับของสังคม ตั้งแต่บุคคล ครอบครัว ชุมชน ไปจนถึงสังคมโดยรวม การครองตนตามหลักธรรมเหล่านี้จึงเป็นฐานสำคัญของการพัฒนามนุษย์และสังคมให้ดำรงอยู่อย่างสงบ มั่นคง และยั่งยืน

คุณค่าทางวิชาการและข้อเสนอเชิงสังเคราะห์

จากการวิเคราะห์หลักธรรมว่าด้วยการครองตนในพระพุทธศาสนาเถรวาท ทั้งในมิติของศีล 5 อริยมรรค สัปปริสธรรม และอปทานิยธรรม สามารถสังเคราะห์คุณค่าทางวิชาการได้ว่า แนวคิดเรื่องการครองตนมิใช่เพียงหลักปฏิบัติส่วนบุคคลหรือแนวทางทางศาสนา หากแต่เป็นกรอบจริยธรรมเชิงระบบที่มีศักยภาพในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมอย่างลึกซึ้ง

1) คุณค่าทางวิชาการของแนวคิดการครองตน ในเชิงวิชาการ บทความนี้ช่วยยกระดับความเข้าใจเรื่อง “การครองตน” จากการเป็นแนวปฏิบัติเชิงศีลธรรมทั่วไป ไปสู่การเป็นกรอบแนวคิดเชิงจริยธรรมที่มีโครงสร้างชัดเจน โดยแสดงให้เห็นว่าการครองตนในพระพุทธศาสนาเถรวาทประกอบด้วยมิติสำคัญอย่างน้อยสามประการ ได้แก่

- (1) การควบคุมพฤติกรรมขั้นพื้นฐาน (ศีล)
- (2) การพัฒนาตนเชิงกระบวนการ (อริยมรรค)

(3) การเสริมสร้างคุณภาพบุคคลและสังคม (สัปปุริสธรรมและอปริหานิยธรรม)

การจัดวางหลักธรรมเหล่านี้ในลักษณะองค์รวมช่วยให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมิติส่วนบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคมอย่างเป็นระบบ ซึ่งเป็นการเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการที่มักแยกการศึกษาพุทธจริยศาสตร์ออกจากประเด็นการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

2) การครองตนในฐานะกลไกสร้างสังคมอย่างยั่งยืน ข้อเสนอเชิงสังเคราะห์ที่สำคัญของบทความนี้คือ การมองการครองตนเป็นกลไกภายใน (internal mechanism) ที่ขับเคลื่อนความยั่งยืนของสังคม ไม่ใช่เพียงการพึ่งพากฎหมาย โครงสร้าง หรือมาตรการจากภายนอก หลักธรรมเถรวาทเสนอว่าความมั่นคงของสังคมเริ่มต้นจากการที่บุคคลสามารถกำกับตนเองได้อย่างมีสติ ปัญญา และความรับผิดชอบ เมื่อบุคคลครองตนตามศีลและอริยมรรค ย่อมลดการเบียดเบียนและความขัดแย้ง เมื่อบุคคลมีสัปปุริสธรรม ย่อมเป็นสมาชิกสังคมที่มีคุณภาพ และเมื่อสังคมยึดอปริหานิยธรรมเป็นกรอบร่วม ย่อมเกิดความสามัคคี วินัย และความมั่นคงอย่างยั่งยืน กระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าสังคมที่ยั่งยืนมิได้เกิดจากการบังคับควบคุม หากแต่เกิดจากการพัฒนามนุษย์จากภายใน

3) ข้อเสนอเชิงสังเคราะห์สำหรับการศึกษาและการประยุกต์ใช้ จากผลการสังเคราะห์ สามารถเสนอกรอบแนวคิดเชิงวิชาการว่า การครองตนตามพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นฐานของการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน โดยมีลักษณะเป็นกระบวนการเชื่อมโยง

บุคคล → ครอบครัว → ชุมชน → สังคม

กรอบแนวคิดดังกล่าวสามารถนำไปใช้เป็นฐานในการศึกษาเชิงพุทธจริยศาสตร์ การออกแบบหลักสูตร การพัฒนาชุมชน และการกำหนดนโยบายเชิงคุณธรรมในสังคมร่วมสมัย โดยไม่จำเป็นต้องจำกัดอยู่ในบริบททางศาสนาเพียงอย่างเดียว หากแต่สามารถประยุกต์ใช้เป็นกรอบจริยธรรมสาธารณะที่สอดคล้องกับความหลากหลายของสังคมปัจจุบัน

บทสรุป

บทความวิชาการเรื่องนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมว่าด้วยการครองตนในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยอาศัยการวิเคราะห์เชิงเอกสารจากพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คัมภีร์อรรถกถา และตำราทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อทำความเข้าใจความหมาย โครงสร้าง และบทบาทของการครองตนในฐานะกรอบจริยธรรมที่เชื่อมโยงชีวิตส่วนบุคคลเข้ากับสังคมโดยรวม ผลการศึกษาพบว่า การครองตนในพระพุทธศาสนาเถรวาทมิได้เป็นเพียงแนวปฏิบัติส่วนตัวหรือหลักศีลธรรมเชิงข้อห้าม หากแต่เป็นระบบคุณธรรมที่มีโครงสร้างชัดเจนและเป็นลำดับ ตั้งแต่การควบคุมพฤติกรรมขั้นพื้นฐานผ่านศีล 5 การพัฒนาตนเชิงกระบวนการผ่านอริยมรรค การเสริมสร้างวุฒิภาวะและคุณภาพของบุคคลผ่านสัปปุริสธรรม ไปจนถึงการก้าวข้ามความมั่นคงของสังคมผ่านอปริหานิยธรรม หลักธรรมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าการครองตนเป็น

กระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างองค์รวม ทั้งด้านกาย วาจา จิตใจ และปัญญา เมื่อพิจารณาในบริบทสังคม ปัจจุบัน บทความชี้ให้เห็นว่า หลักธรรมว่าด้วยการครองตนในพระพุทธศาสนาเถรวาทยังคงมีศักยภาพในการตอบสนองต่อปัญหาทางสังคมร่วมสมัย ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งทางสังคม ความเสื่อมด้านจริยธรรม หรือวิกฤตความรับผิดชอบของปัจเจกบุคคล การประยุกต์หลักธรรมดังกล่าวในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม จึงสามารถทำหน้าที่เป็นฐานคุณธรรมในการสร้างความสงบ ความมั่นคง และความยั่งยืนของสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากบทความวิชาการเรื่องนี้ คือ การสังเคราะห์แนวคิด “การครองตน” ในพระพุทธศาสนาเถรวาทให้เป็นกรอบจริยธรรมเชิงระบบที่เชื่อมโยงมิติส่วนบุคคลกับมิติทางสังคมอย่างเป็นลำดับและมีพลวัต โดยสามารถสรุปสาระสำคัญขององค์ความรู้ใหม่ได้ดังนี้

ประการแรก บทความเสนอให้มองการครองตนไม่ใช่เพียงคุณธรรมส่วนบุคคล แต่เป็น “กลไกภายใน” ที่กำหนดคุณภาพของสังคม เมื่อบุคคลสามารถกำกับตนเองได้อย่างมีสติ ปัญญา และความรับผิดชอบต่อสังคม ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว ความเข้มแข็งของชุมชน และความมั่นคงของสังคมโดยรวม

ประการที่สอง บทความสังเคราะห์หลักธรรมว่าด้วยการครองตนในลักษณะ “โครงสร้างหลายระดับ” ตั้งแต่ระดับพฤติกรรม (ศีล 5) ระดับกระบวนการพัฒนาตน (อริยมรรค) ระดับคุณภาพบุคคล (สัพบุริสธรรม) ไปจนถึงระดับโครงสร้างสังคม (อภิทานิยธรรม) ซึ่งช่วยทำให้เห็นภาพรวมของการครองตนในพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างเป็นระบบและชัดเจนยิ่งขึ้น

ประการที่สาม บทความเสนอกรอบแนวคิดเชิงสังเคราะห์ว่า การครองตนตามพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นฐานของการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน โดยเน้นการพัฒนามนุษย์จากภายใน มากกว่าการพึ่งพากลไกควบคุมจากภายนอกเพียงอย่างเดียว องค์ความรู้นี้สามารถนำไปใช้เป็นฐานในการศึกษาเชิงพุทธจริยศาสตร์ การออกแบบหลักสูตร การพัฒนาชุมชน และการกำหนดนโยบายเชิงคุณธรรมในสังคมร่วมสมัย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). *พุทธธรรม: ฉบับปรับขยาย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2554). *ธรรมนุญชีวิต*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2562). *พระพุทธศาสนากับสังคมไทยร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระไพศาล วิสาโล. (2560). *พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.
- พระมหาวิเชียร วชิรปัญญา. (2562). แนวทางการศึกษาพระไตรปิฎกโดยใช้อรรถกถาเป็นฐาน. *วารสารบัณฑิตศึกษาพุทธศาสตร์*, 7(2), 89–104.
- พระมหานพดล ปิยธมฺโม. (2563). การสังเคราะห์หลักธรรมจากพระไตรปิฎกโดยใช้อรรถกถา. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, 11(1), 55–72.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2558). *พุทธจริยศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- สมภาร พรหมทา. (2561). *พุทธจริยศาสตร์กับสังคมไทยร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- สุเชาว์ พลอยชุม. (2564). อรรถกถากับการอธิบายบริบทพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์พุทธ*, 6(3), 23–40.

วารสาร

บาลีไตรทวารสาร

Pāli-Theravāda Review Journal (PTRJ) ISSN : XXXX-XXXX

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

Harvey, P. (2013). *An introduction to Buddhism: Teachings, history and practices* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

Keown, D. (2005). *Buddhist ethics: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.